

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
Кафедра психології

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ (ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК)

*З нагоди 215 річниці ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
130-ї річниці з дня народження І.А. Соколянського (1889-1960),
115-річчя В.І. Асніна (1904-1956),
95-річного ювілею А.В. Петровського (1924-2006)
та 25-річчя факультету психології і соціології*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

26 жовтня 2019 року

Харків – 2019

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Євдокимова Наталя Олексіївна – доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол № 7 від 28.10.2019 року

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали ІІІ міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. 248 с.

ISBN 978-617-7645-81-7

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редколегії.

ISBN 978-617-7645-81-7

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019
© Колектив авторів, 2019
© Єльчанінова Т.М. (оформлення, обкладинка, Ψ-емблема), 2019

Козлітіна О.В., Масловська Ю.С. Особливості використання сучасних настільних ігор у роботі з дітьми, які мають порушення мовлення.....	142
Колчигіна А.В., Демченко А.С. Проблема психологічного благополуччя майбутніх педагогів.....	145
Костикова О.В. К проблеме психотерапии неврозов.....	146
Кузнецов М.А., Зайка Є.В. Короткочасна пам'ять як механізм формування розумових та кінстетичних узагальнень.....	147
Лесніченко Н.П. Типологія гендерних стереотипів особистості.....	153
Лугова М.С., Підчасов Є.В. Психологічні особливості незадоволення дівчат своїм тілом у юнацькому віці.....	157
Лукова С.В. Психологічні особливості поведінки підлітків-спортсменів у конфліктах.....	160
Меднікова Г.І. Психологічні особливості провідних ставлень підлітків з різним рівнем невротизації.....	162
Мелешенко М.О. Проблема самотності і усамітнення у сучасному місті: психологічні чинники і наслідки.....	164
Миронович Б.С. Ставлення до тіла як проекція ставлення до матері.....	165
Надьон В. П. Психологічні особливості учнів початкової школи.....	166
Нестеренко М.О. Гендерні детермінанти сімейних стосунків у молодій сім'ї.....	168
Обухівська А. Г. Психолого-педагогічне вивчення навчальних компетентностей дошкільників з особливими освітніми потребами.....	171
Обухова Н. О. Різноманітність поглядів на поняття копінг-поведінка.....	175
Одинець О.А., Шукалова О.С. Використання семирівневого підходу, як природної орієнтації психологічного і фізичного здоров'я людини.....	176
Панок В.Г. До питання розробки алгоритмів діяльності практичних психологів.....	179
Підчасов Є.В., Наглюк О.А. Роль організаційно-психологічних факторів в адаптації студентів до навчання у ЗВО.....	182
Поденко А.В. Соціально-психологічні чинники плинності кадрів в організації.....	185
Романенко О.В. Теоретичні підходи до вивчення тілесності в психології.....	189
Саврасов М.В. Психологічні механізми моніторингу та контролю у структурі метакогнітивної активності суб'єкта навчально-професійної діяльності.....	192
Савченко М.С. Психологічні підстави використання методу анкетування у дослідженні суб'єктності прокурора.....	197
Савченко М.С., Саврасов М. В. Теоретичні підстави психологічного дослідження особливостей становлення суб'єктності прокурора.....	197
Скринник І.В., Пухно С.В. Емоційне вигорання як психологічна проблема сучасності.....	202
Скрипник Н.Г. Задоволеність навчанням та адаптація студентів до закладу вищої освіти.....	206
Туріщева Л.В., Ткаченко І.В. Настільні ігри як умова соціалізації школярів з порушенням мовлення.....	209
Цеменко М.О. До дослідження рівня задоволеності своїм життям та життєстійкості людей похилого віку.....	211
Цигичко Т.П. Казкотерапія в системі роботи закладу дошкільної освіти.....	213
Чепелєва Н.І. Соціально-психологічний аналіз феномену «чайлдфрі», як трансформації традиційних репродуктивних програм.....	217
Чернякова О.В. До питання розуміння емоцій дітьми з психофізичними вадами розвитку.....	221

узагальнення. При цьому функціональний внесок різноманітних елементів до загального результату визначається ступенем їх запам'ятовування в КП, що варіювалася нами шляхом пред'явлення рядів з різноманітною структурою.

Результати, що характеризують зв'язок точності усереднення з об'ємом КП та зв'язок спрямованості відхилень усереднення зі структурою ряду, практично повністю (за невеликим виключенням) відповідають одне одному. Така спільність результатів, отриманих при розв'язанні двох велими різноманітних типів задач, свідчить про принципову спільність ролі КП у формуванні найпростіших узагальнень, відносно інваріантною до окремих особливостей операцій, які входять до структури цієї пізнавальної дії.

Висновки

1. Точність формування узагальнення в задачах на усереднення тісно пов'язана з об'ємом КП: при більш високому об'ємі КП спостерігається формування в цілому й більш точних узагальнень.

2. У формуванні найпростіших узагальнень є систематичні помилки зсуву, пов'язані з різним запам'ятовуванням елементів матеріалу, що, зокрема, може задаватися місцем елементів у структурі ряду, або ступенем схожості з іншими елементами ряду. Елементи, що більше запам'яталися, вносять більший внесок у формування найпростіших узагальнень.

3. Вказані закономірності виявляються при розв'язанні задач різних типів й відносно інваріантні до змісту конкретних операцій, що входять до формування найпростіших узагальнень.

4. Оскільки більший об'єм КП є фактором, що допомагає кращому запам'ятовуванню більшої кількості елементів, то він, внаслідок цього, складає й більш можливості для посилення функціональних впливів цих елементів до кінцевого результату, чим досягається більш висока точність узагальнень. Низький об'єм КП додає перешкод для функціонального внеску до кінцевого результату більшій кількості елементів, що призводить до більш низької точності.

Лесніченко Н.П.

*Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди, м. Харків*

ТИПОЛОГІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ

Трансформаційні процеси соціально-економічного, політичного, культурного характеру, які визначають сьогодні життя українського суспільства, позначаються і на його гендерних характеристиках, які стають дедалі більш неоднорідними, різноплановими та іноді суперечливими. Як наслідок, поширені гендерні стереотипи не завжди можна чітко визначити як конструктивні або деструктивні, оскільки прояви їх можуть бути і

позитивними, і негативними за своїми наслідками для суспільства загалом та кожного його члена зокрема.

Гендерні стереотипи та пов'язані з їхнім впливом проблеми дисгармонійності гендерного розвитку особистості досліджувалися багатьма вченими: Ю.Є. Альошиною, С.Л. Бем, М. Вудман, Н. Гавріковою, О.А. Гаврилицею, К. Гілліган, П.П. Горностаєм, А.І. Захаровим, Д.Н. Ісаєвим, О.Г. Лопуховою, К.Каміллері, М. Кімелом, О. Кісь, І.С. Клеціною, Р.М. Коннелл, М. Кляйн, І.С. Коном, В.В. Москаленко, Д. Невілом, Л.М. Ожиговою, Д. Пайнз, Л.В. Поповою, Г. Хофстедом.

Зарубіжні дослідники за основу визначення гендерних стереотипів беруть самі концепти маскулінності й фемінності. Так, Рентзетті й Курран розуміють гендерні стереотипи як «схематизовані, узагальнені образи маскулінності й фемінності»

Сучасний український дослідник О.С. Кочарян, який докладно розробляв проблему маскулінності і фемінності, дійшов висновку про те, що ці два феномени мають багатовимірну детермінацію. Він виділяє чотири статево-рольові типи: андрогінний (який характеризується високими показниками як маскулінності, так і фемінності); маскулінний (високі показники маскулінності та низькі фемінності); фемінний (низькі показники маскулінності та високі фемінності); статево недиференційований (низькі показники маскулінності та фемінності).

На думку дослідників, маскулінність і фемінність – статевоспецифічні характеристики особистості, що виступають в якості базових категорій при аналізі гендерної ідентичності й психологічної статі.

Маскулінність та фемінність – нормативні уявлення про соматичні, психічні й поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок. Традиційно чоловікам і жінкам приписують конкретні соціально-психологічні якості й властивості особистості, стиль поведінки. Стереотипні уявлення приписують чоловікам такі характеристики, як активність, домінування, упевненість у собі, агресивність та ін. (Бем С.Л., 2004).

Жіночність, навпаки, розглядається як набір характеристик, таких як залежність, дбайливість, тривожність, низька самооцінка, емоційність.

Отже, типовими маскулінними якостями вважаються інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила (як фізична, так і психологічна, чи сила характеру), авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень.

Типові фемінні якості: емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консервативність, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сензитивність, емпатійність.

Традиційні риси маскулінності притаманні не лише чоловікам, так само як фемінність – не є тільки жіночою характеристикою. Практично кожна фемінна чи маскулінна якість може траплятися як у чоловіків, так і в жінок.

Досить довго вважалося, що маскулінність і фемінність – це протилежні полюси однієї шкали, тобто висока маскулінність розглядається як низька фемінність (і навпаки).

Поєднання високого розвитку фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі) дістало назву андрогінність. У психології особистості андрогінія розглядається як особистісна характеристика, не пов'язана з порушеннями статевого розвитку, статевої та гендерної ідентичності або статево-рольової орієнтації. Відтак ідеться про андрогінну модель людської психіки, для якої дихотомічність або альтернативність маскулінності та фемінності – це лише окремі випадки, а насправді і маскулінність, і фемінність – невід'ємні та взаємозумовлюючі сторони будь-якого акту людської поведінки.

Оптимальним варіантом співвідношення маскулінних і фемінних рис є високий показник андрогінності, тобто висока маскулінність у чоловіків зі значним доповненням її фемінними рисами та висока фемінність у жінок із суттєвим доповненням її рисами маскулінності.

Вивчаючи статево-рольову диференціацію, дослідник маскулінності Ігор Кон робить висновок (який цілком доцільно застосувати також і до фемінності): «маскулінність і пов'язані з нею соціальні очікування (експектації) є похідними не від властивостей індивіда, а від особливостей чоловічої соціальної ролі». Соціолог переводить увагу саме на соціокультурні стереотипи й норми, стилі соціалізації тощо, які достоту є важливими для формування маскулінних і фемінних рис індивіда.

Крім того, поняття «гендер» має множинний і, як наслідок, ситуативний характер. Тобто уявлення про те, що означає бути жінкою чи чоловіком, змінюється залежно від контексту. «Відмінні інституційні контексти використовують і породжують різні форми маскулінності й фемінності»). Хлопці по-різному поведуться, наприклад, під час гри у футбол (у суто чоловічій компанії) та протягом лекції (де присутні представниці протилежної статі).

Дослідники С. Бем, Т.В. Говорун, М.Киммела, І.С. Кльоциної, О.В. Мітіної, В.В. Москаленко, С.М. Оксамитної виокремлюють наступні групи існуючих гендерних стереотипів: стереотипи маскулінності-фемінності, особистісні гендерні стереотипи, сексуальні, гендерні стереотипи соціальної ролі, стереотипи зовнішності, віку та ін.

Узагальнення виокремлених груп дозволило нам визначити основні з них: стереотипи маскулінності-фемінності, стереотипи професійної діяльності чоловіків і жінок, стереотипи поєднання сімейних і професійних ролей відповідно до статі, гендерні стереотипи зовнішності.

1) Стереотипи маскулінності-фемінності є нормативними уявленнями про соматичні, психічні, поведінкові властивості, які характерні для чоловіків і жінок. В наявних стереотипах чоловіки компетентні, домінантні, агресивні, самовпевнені, схильні міркувати логічно, здатні керувати своїми почуттями. Жінки більш пасивні, залежні, емоційні, турботливі і ніжні (Ткалич М.Г, 2011).

Ця група стереотипів, на наш погляд, більшою мірою впливає на формування гендерної ідентичності особистості та усвідомлення нею власної психологічної статі, яка є різним поєднанням маскулітності та фемінності особистості (Ткалич М.Г, 2011).

2) Стереотипи професійної діяльності чоловіків і жінок: традиційною для жінок вважається діяльність обслуговуюча, виконавська; для чоловіків характерна діяльність інструментальна, творча, організаторська, керівна.

Саме ця група стереотипів останнім часом зазнала значних змін через поступове «вливання» жінок у професійний простір, обіймання ними більшої кількості керівних посад, перерозподілом кількості чоловіків і жінок у нещодавні статево-типових сферах.

Гендерні стереотипи професійної діяльності в першу чергу впливають на можливості професійної кар'єри чоловіків і жінок, на оплату їхньої праці.

Проведений у ряді досліджень аналіз можливих причин розриву в оплаті праці чоловіків і жінок також пояснюється дією гендерних стереотипів: жінки заробляють менше, оскільки зайняті на традиційних „жіночих” роботах, за які платять менше; жінки заробляють менше, оскільки стереотипно вони сприймаються як менш цінні працівники: спрацьовує принцип оцінки людського капіталу; жінки отримують менше, тому що вони очікують отримати менше: проблема пророцтв, які самореалізуються.

3) Стереотипи поєднання сімейних і професійних ролей відповідно до статі. Сутність стереотипів цієї групи відображає уявлення про розподіл ролей згідно статі: для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні..

Отже, окрім власне професійного рівня та навичок, на професійну кар'єру жінок впливають наступні чинники: сімейний статус, наявність дітей, необхідність сумісництва та ін.. Зрозуміло, що чим більше у жінки дітей, тим менше в неї шансів зробити достойну професійну кар'єру, як би вона не намагалася поєднувати сімейні та професійні обов'язки. Обов'язки по відношенню до родини часто є перешкодою для просування жінок по службі, так як через ці обов'язки вони не завжди можуть дозволити собі працювати позаурочні години і їздити у відрадження.

4) Стереотипи зовнішності чоловіків і жінок стосуються нормативних приписів щодо зовнішнього вигляду за гендерною ознакою та критеріїв привабливості.

Зовнішність у житті сучасної людини є дуже важливим й обов'язковим компонентом її існування. Зовнішність є сукупністю анатомічних, функціональних та соціальних ознак людини, доступних конкретно-чуттєвому відображенню. До анатомічних ознак відносять: скелетно-м'язову структуру обличчя та тіла; до функціональних – різні виразні рухи обличчя та тіла людини (міміка, пантоміміка, голос, мова); до соціальних – елементи оформлення зовнішності у вигляді одягу, косметики, прикрас.

Важливу роль при оцінці зовнішньої привабливості відіграє ступінь відповідності зовнішності домінуючим стандартам краси. Власний тілесний образ, а саме, такий важливий компонент, як зовнішність, може значно впливати на очікування людини відносно успішності або неуспішності майбутньої взаємодії, та на її реальну поведінку по відношенню до інших людей (Рамси Н,2009).

Слід відзначити компоненти, які властиві стереотипам зовнішності чоловіків: 1) тіло: високий зріст, великий розмір частин тіла, розвинена мускулатура, широка грудна клітка й плечі, вузький таз (форма тіла – перевернути трикутник); 2) обличчя: масивна нижня щелепа, вольове підборіддя, густі брови, глибоко посаджені очі.

В свою чергу виділяють компоненти, які властиві стереотипам зовнішності жінок: 1) тіло: привабливим вважається струнке тіло з плавними обрисами та добре вираженою талією (форма тіла – пісочний годинник); 2) обличчя: невеликі щелепи, тонкі й делікатні риси, великі очі з довгими війми, повні губи (Суэми В,2009).

Отже, зазвичай стереотипи вважаються явищем негативним, яке утруднює спілкування, формує хибні уявлення про людей та явища навколишнього світу. Але стереотипи з психологічної точки зору також несуть в собі позитивне навантаження: вони сприяють створенню та збереженню позитивного "Я-образу", захисту групових цінностей, поясненню соціальних відносин, збереженню і трансляції культурно-історичного досвіду.

Однією з можливостей корекції впливу гендерних стереотипів на життєдіяльність особистості та ефективну соціальну взаємодію є дотримання психологічних умов і факторів, що сприяють зміні стереотипів, що потребує подальших досліджень в цій сфері.

Лугова М. С., Підчасов Є. В.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕЗАДОВОЛЕННЯ ДІВЧАТ СВОЇМ ТІЛОМ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Ставлення до свого тіла – це емоційний відгук про самого себе, що виникає у людини в наслідок самоаналізу, інтроспекції, під впливом і зовнішніх факторів, наприклад моди. Незадоволення власним тілом – це негативний емоційний відгук, негативне сприйняття «я-образу» особистості, що беззаперечно пов'язано із самооцінкою особистості, а саме – її рівнем.

Неприйняття свого тіла в тій чи іншій формі притаманне кожному з нас, особливо це стосується представниць жіночої статі. Проблеми виникають коли претензії до себе переростають в ненависть і бажання будь-якими способами виправити становище. Найчастіше модифікації тіла починаються з макіяжу (у жінок) і тренажерного залу, а закінчується